



Maria Curie-Sklodowska University

Lublin Science and Technology Park S.A.

International research and practice conference

MODERN PHILOLOGY: RELEVANT ISSUES AND PROSPECTS OF RESEARCH

October 20-21, 2017

Lublin, Republic of Poland
2017

International research and practice conference «Modern philology: relevant issues and prospects of research» : Conference proceedings, October 20-21, 2017. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing». 204 pages.

Organising Committee

ISBN 978-9934-571-05-3

CONTENTS

SLAVIC LANGUAGES

МОВНА ГРА В СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Видайчук Т. Л.
доцент кафедри української мови
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Давня українська шкільна драматургія вивчена здебільшого в текстологічному та історико-культурному аспектах (М. Петров, П. Морозов, І. Франко, В. Рєзанов, М. Гузій та ін.), натомість поетика драматургії, її жанрова специфіка, мовностилістичні особливості залишилися і досі маловивченими, хоча вони свідчать про самобутність українського театру на тлі загальноєвропейського бароко. Староукраїнська мова епохи бароко є явищем дослідженим [1; 2; 3], як і специфіка літературного процесу того часу [4; 5; 6].

Система мовних засобів української драматургії другої половини XVII ст., а саме драм «Драма про Олексія чоловіка божого» [7], «Царство натури людської» [9] та «Слово о збуренню пекла» [8] демонструють нову якість драматичного стилю цього часу – динамізм бароко. Причому «високе», «середнє» і «низове» бароко співіснують у цих текстах. Що, на нашу думку, стало основним виявом мовної гри.

Явище мовної гри включає ряд вужчих за функціональним діапазоном уже не виключно стилістичних, а мовностилістичних засобів. Враховуючи динамізм стилю бароко, виокремлюємо, окрім змішування старих стилів («слогів»), такі основні прийоми мовної гри на рівні слова: гра фонетичним малюнком, гра структурою слова, гра значенням слова.

У донаціональний період існування літературної мови визначальним був поділ на традиційні «високий», «середній» і «низький» стилі («слоги»), якому підпорядковувався жанровий поділ. Тому з традиційного «слогового» погляду було небажаним змішування різних структурних типів мови в певному жанрі [3, с. 81].

В аналізованих творах таке змішування використовується авторами як стилістичний прийом. Живе народне мовлення поєднано з книжно-традиційним, зі структурного погляду – церковнослов'янським: *«Мужик 1-й (до Евфимияна говорить): Челом, добродію наш, сенатору пане! // Нехай в твоей домовце все доброе стане! // На прозбу твою отмовны быти не хтіли,// На веселе смо к твоей милости поспіли, // Осе ж прийми и*

сию курачку, котрую // На господарство твоему сыну охвірую» («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Народною мовою у драмах розмовляють нижчі верстви тогочасного суспільства. Народна мовна стихія відтворюється за допомогою просторіч, народних афористичних висловів, порівнянь: «*Уж ему очі посоловіли, // Власне як у поторочі*», «*Як собаки усе похватали*» («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Це поєднання не має хаотичного, макаронічного характеру, а підпорядковане критеріям краси, гармонії, що випливає з відповідних уявлень доби бароко. Живе мовлення звучало під час прийому контрастного зіставлення понять звичайного, буденного життя з поняттями «високими».

Прийом мовної гри на фонетичному рівні реалізується власне фонетичним малюнком тексту та його темпом. Барокові автори полюбляли змінювати темп мовлення через зміну порядку слів у реченні, через пересування логічно чи емоційно наголошеного слова у межах синтагми, через насичення тексту однорідними елементами чи навпаки – через створення еліпсисів.

На особливу увагу заслуговує техніка віршування, римування. Найчастіше у аналізованих текстах вжито прийом, відомий під назвою «луна» – римування на основі паронімів: «*Не бойся Маріїна сина! Кгди он чоловік, // не вчинить нам нічого вовік. // А я завше з тобою // готов хоч і на пляц до бою. // А пекло – то моя столиця, // где рачить його моя правиця. // Кгди он божий син, не терпів би он муки // і не видан би був жидом на смертельнії руки»* («Слово о збуренню пекла»).

Серед фоностилістичних засобів аналізованих текстів частими є прийоми анафори та епіфори; вони використовується і як засіб композиційний (здійснює організацію художнього тексту), і як засіб смисловий (привертає увагу слухачів, глядачів до вагомого): *«Аз есм всіх звізд небесних світлійша Денница, // Всевидящего бога едина зіница, // Аз есм чинов безплотних кріпкий воевода, // Избраннійши от всего аггелского рода; // Аз аггелску воинству есм архистратигом, // Которое под моим воинствует игом»; «Началствію моему и что ж сут начала? // Началствую паче всіх первійши з начала»* («Царство людської натури»).

Окрім віршування, староукраїнська літературно-писемна барокова доба залишила блискучі стилістичні прийоми словесної гри, побудовані на паронімах та спільнокореневих словах: *«Бо з дому естем парена урожона, – // тепер згоржона»* («Драма про Олексія чоловіка божого») і подібні. Свідоме смислове зближення подібних за звучанням слів створює оригінальні смислові відтінки між близькозвучними словами: *«Бог, прежде вік царствующ и во віки віка, // На образ свой створи в час з чоловіка чоловіка»* («Царство людської натури»).

Словотвірна гра реалізується у використанні тавтологічних сполук: *мертвим трупом* («Драма про Олексія чоловіка божого»), *будьте веселі в веселої святому* («Царство людської натури»), *улюбленец укоханий* («Царство

людської натури»). Яскравим прикладом словотвірної гри є й ампліфікація спільнокореневих слів із різними префіксами: *«Бо уже Христос прийдет // У нас внийдет»* («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Морфологічне перетворення слів у межах іменникових словосполучень із залежними словами. Іменник першого словосполучення ставав відповідним прикметником другого. Така пара слів утворювала діалектичну смислову єдність, де кожне слово набувало нових смислових відтінків: *улюбленец укоханий – коханець улюблений* («Царство людської натури»); *внешняя плоть – плотская внешность* («Драма про Олексія чоловіка божого»).

Загалом же можна стверджувати, що доба бароко визначала особливості тогочасної мовної свідомості авторів драматичних текстів другої половини XVII ст., визначала і характер осмислення свого часу і засіб «омовлення дійсності». Так зване мовне і поетичне «штукарство» було наслідком здобування освіти у Києво-Могилянській колегії, де теорія драми і мистецтво поетики та риторики посідали значне місце у підготовці, а відтак теоретичні настанови реалізувалися у літературній практиці спудеїв.

Мовна гра стала визначальною характеристикою епохи бароко. Вона була мірилом мовної майстерності автора, загострювала увагу слухача, пробуджувала його почуття, емоції, асоціації.

Література:

1.Гнатюк Л.П. Мовна гра як спосіб осягнення світу : на матеріалі староукраїнських текстів кінця XVI – XVIII ст. / Лідія Гнатюк // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 12, кн.. 1. – С. 111 – 116.

2. Гнатюк Л.П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія / Лідія Гнатюк. – ВПЦ «Київський університет», 2010. – 446 с.

3. Передрієнко В.А. Бароко в контексті стильового розвитку староукраїнської літературної мови другої половини XVI – XVIII ст. / Віталій Передрієнко // Магістеріум : Мовознавчі судії : зб.наук. пр. – 2013. Вип. 57. – С. 79-84.

4. Пехник Г.Г. Українське низове бароко: поетика стилю і жанру : автореф. дис. канд. філол.. наук : 10.01.01 / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів. – 2001. – 19 с.

5. Рудковська М. Багатотомні інтермедії XVII – XVIII століть / Маргарита Рудковська // Українсько-польські літературні контексти доби Бароко : зб. наук. пр.. – К., 2004. – (Київські полоністичні студії; Т. 6). – С. 103-118.

6. Ушкалов Л. В. Світ українського бароко : філологічні етюди / Леонід Ушкалов. – Х. : Око, 1994. – 112 с.

7. Драма про Олексія чоловіка божого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/biletso/bilo17.htm.

8. Слово о збуренню пекла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/old17/old17_25.htm.

9. Царство натури людської [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/biletso/bilo16.htm.

ДІАЛЕКТНА ПРИРОДА КОНСТРУКЦІЙ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В ТЕКСТАХ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Грицевич Ю. В.
аспірант кафедри історії та культури української мови
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Суспільна діяльність людини неможлива без засвоєння набору правил мовноетикетної поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Як відомо, мовний етикет – це «національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, рекомендованих для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співбесідника, висловлення подяки, прощання тощо» [5, с. 133]. Вибір мовноетикетних структур і засобів почасти детермінований не лише літературною нормою. Етикетна лексика увібрала визначальні для мовців якогось певного регіону діалектні риси. Комунікативний простір мовноетикетного стандарту західних поліщуків яскраво відтворено в текстах місцевого фольклору, який супроводжував селян в побутових та особливо важливих життєвих ситуаціях.

У традиційній побажально-прощальній формулі «на добраніч» передано неоднорідність західнополіської рефлексації **о* в новоутвореному закритому складі: **о* > [о]: *«На добраноч усим на ноч, бо уже ж бо я да й пойду спати за новимі воротамі, там я буду да й тебе ждати»* [3, с. 106]; **о* > [уо]: *«Ой і добрануоч, добриї люде, добрануоч, кидаємо вам своє діетитко на нуоч»* [8, с. 44]; **о* > [у]: *«Ой князь княгеню ду ложа виде, свуїй матюнци дубрануч дає. – Ой на дубрануч, муя матюнко»* [4, с. 48], *«Зоря зыходыть, на світ займае. Колічка Маниццы добрануч да́е: – Добрануч, Манічка, мое сырдэнько, ны тужы по мні барздо тяжэнько – взавтра найіду до тыбэ ранэнько»* [12]. Факультативно виявлено гіперичну реалізацію **о* > [і] в конструкції *хай Біг крийе* [2, с. 10].

На місці ненаголошеного етимологічного **е* в етикетному висловленні «добрий вечір» спостережено альтернанти [о]: *«Добри вечор, міла, ой що ж ти зваріла? Зарезала гуся, да й не обийдуся»* [3, с. 106]; [у]: *«Добрий вечур, щодрий вечур ластуовонька прилітіла»* [10, с. 9]; [и]: *«Добрий вечир, свату, ведемо тура в хату»* [1, с. 43].